

A keresztény szociális érzékenységek felvázolása Reinhard Marx: A Tőke művének bevezető gondolatai alapján

Gyarmati Gábor Géza

adjunktus, Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar

gyarmati.gabor@uni-obuda.hu

Abstract: A 2000-es évek elején egy München-freisingi érsek kritizálta négrokonának legjelentősebb művét, amelyben kérdőre vonja annak igazság tartalmát. A több száz éve már elemzett nyomor és szegénység nehézségeire megoldást nem a materialista forradalmi szemlélet lett a megoldás, nem is a kapitalista jóléti intézkedések, hanem szükséges megújulni, keresztényi alapokon újjászületni és megváltoztatni eddigi megszokott elképzeléseinket. Ébredésre van szükség. A tanulmány célja felébreszteni a gondolkodásunkat, és a keresztény értékekre felhívni a figyelmet.

Kulcsszavak: Karl Marx, kereszténység, szociális kérdések, hálózati társadalom

1 Bevezetés

Az Egyház már a 19. században látta, hogy a társadalmi gondok jelen vannak a német területeken. Mielőtt Karl Marx és Friedrich Engels lefektette volna a kommunista mozgalom alapjait. Franz von Baader (1765-1824) és Adam Heinrich Müller (1779-1829) kritikával jelentek meg a 18. században egyre inkább előtérbe kerülő kapitalizmussal szemben. Feltárták az üzemekben létrejött munkakörülmények és az azokban dolgozó munkások helyzetének visszásságára. 1848-ban megjelent Kommunista kiálltvány Marx azt írja, hogy “.Ami a kommunizmust megkülönbözteti, az nem általában a tulajdon eltörlése, hanem a polgári tulajdon eltörlése. De a modern polgári magántulajdon, az utolsó és legtökéletesebb kifejezése a termékek olyan előállításának és elsajátításának, amely osztályellentéteken alapul, azon, hogy az egyik ember a másikat kizsákmányolja. Ilyen értelemben a kommunisták ebben az egyetlen kifejezésben foglalhatják össze elméletüket: a magántulajdon megszüntetése.” (Ketteler 1890) Ezzel szemben Wilhelm Emmanuel von Ketteler a Szent Pál templomi parlament egyik képviselője a mainzi dómban tartott Adventi prédikációjában újraértelmezte a tulajdon fogalmát, és bemutatta a szegények és a munkások nyomorúságos helyzetét. Ecsetelte, hogy a tulajdonosok miképpen bánnak ezekkel az emberekkel. Nem akarta megszüntetni a magántulajdont, hanem hangsúlyozta azt, amit a német alkotmányba is belefoglaltak, hogy a tulajdonkotelezettségekkel jár. Az 1844-ben pappá szentelt, majd 1850-ben mainzi püspökké kinevezett Ketteler prédikációival és írásaival országos figyelmet keltett.

Érdeklődött a politikai és társadalmi problémák iránt, és tagja volt a frankfurti nemzetgyűlésnek (1848), majd a német Reichstagnak (1871-72). Aggódása a munkásosztályra irányult, amelynek jóléte szerinte az egyház felelőssége. A pápai tévedhetetlenséggel szembeni ellenzése miatt az első vatikáni zsinaton (1869-70) az „inopportunisták” (a „tévedhetetlenség ellenzői”) egyik vezetője lett, a szociális reformokról vallott nézeteit pedig legátfogóbban *Die Arbeiterfrage und das Christenthum* (1864; „A munkáskérdés és a kereszténység”) című könyvében fejtette ki, amely erősen ösztönözte a német római katolikusok érdeklődését a szociális problémák iránt. Ha fel akarjuk ismerni az időt, akkor meg kell próbálnunk a társadalmi kérdést megfejteni. Aki megérti, az felismeri a jelent; aki nem érti, annak a jelen és a jövő rejtély” (Ketteler 1890)

Ezekkel a szavakkal Wilhelm Emmanuel Freiherr von Ketteler (1811-1877) mainzi püspök adventi prédikációjában arra szólítja fel a híveket, hogy érzékeljék az idők jeleit, és ismerjék fel a „szociális kérdést” mint minden egyes ember felelősségét. Mint előtte egyetlen katolikus pap sem, ő is kiállt a munkásosztály mellett, és kampányolt az iparosodás következtében kialakult helyzet megváltoztatásáért. Ez az elkötelezettség nemcsak szavaiban, hanem minden tetteiben és törekvéseiben tükröződik.

Ketteler elkötelezettsége a munkásosztály mellett szabadságfelfogásában gyökerezik, és a kereszténységhez kapcsolódik, amelyet „minden olyan kérdés alapjának tekint, amely a szükségállapot enyhítésével foglalkozik” (Ketteler 1890, 2). E segítség megszervezéséről alkotott elképzelései politikai tapasztalatai révén változtak.

Ketteler egyházpolitikai-politikai megfontolásainak megértéséhez fontos előfeltétel az 1803-as Reichsdeputationshauptschluss következtében bekövetkezett birtokszekularizáció. A katolikus oktatási rendszert különösen érintette számos kolostori iskola és egyetem megszüntetése. A főpapság feudalizációja az egyházon belül is mélyreható átszervezésekhez vezetett, amelyek következtében az egyház nagyrészt elvesztette gazdasági függetlenségét (Brehmer 2009, 12-13).

2 Eredmények

A 19. században a „szociális kérdés” végső soron munkáskérdés volt. „A piaccgazdaság következtében egyre több munkás vált el a termelőeszközöktől, és kényszerült arra, hogy megélhetését munkája „eladásával” biztosítsa” (Möhring-Hesse 2006, 757). A technikai újítások eltolták a munkaerők jelentőségét, és megváltoztatták a társadalmi rendet. Emellett a munkakeresés egyre több embert

vonzott a városi központokba, ami megváltoztatta a család, a munka és a mindennapi élet társadalmi szerkezetét.

Az iparosodás, különösen a manufaktúrákról a gépi termelésre való áttérés összefüggésében a „munkás” kifejezés lényegében a bérmunkásokra utal, akiket „a kapitalista vállalkozók gépekkel támogatott munkára használnak” (Sieder 1987, 146). Ez a munkaforma a 18. század második felében terjedt el, kezdetben Angliában, majd a 19. század közepétől Németországban.

A család mint társadalmi struktúra szerkezeti változását folyamatként kell felfogni. Míg korábban az volt a szokás, hogy az apa gondoskodott a családról, és a feleség volt alapvetően felelős a gyermekek neveléséért, valamint a ház és a gazdaság gondozásáért, az ipari forradalom szükségessé tette az egész család jövedelmének biztosítását. Különösen munkanélküliség és betegség esetén a család minden tagjának - beleértve a nőket és a gyermekeket is - felelősége volt a család megélhetésének biztosítása.

Ennek következtében a család funkciója egyre inkább funkcionális közösséggé változott. A „félleg nyitott család” modellje a munkaerő elszegényedésével összefüggésben is meghatározó szerepet játszott, például azáltal, hogy a munkától immár különálló életteret megnyitották a nem rokon „alvók” előtt, akiknek további jövedelmi biztonságot kellett volna nyújtaniuk (Sieder 1987, 184-185).

Lassalle „vasbértörvényét” Ketteler veszi át és fejleszti tovább. A munkabér árucikk jellegéről van szó, amelytől a munkás függ. A napi kereslet és kínálat határozza meg a munkabér értékét, tehát a kereslet növekedésével az ár emelkedik. A munkásosztálynak azonban nincs lehetősége ezt a mechanizmust szabályozni, hanem ki van szolgáltatva neki. Itt jön a képbe Ketteler és Lassalle, akik mindketten olyan termelészövetkezetek létrehozását szorgalmazzák, amelyekben a munkások maguk alapítanak vállalatot (Iserloh 2000, 110).

A negyedik fejezet a tőke jelentőségével foglalkozik:

„Először is, [a tőke fölénye] csökkenti az önfoglalkoztatók számát, és növeli a tényleges napszamosok és bérmunkások tömegét. A tőke második hatása az, hogy a géppel együtt egyre inkább leszorítja az áru árát” (Ketteler 1890, 132).

Ketteler itt is hangsúlyozza az állam cselekvésének hiányát. Az 5. fejezetben Ketteler kommentálja a liberálisok különböző javaslatait, és szándékaik szerint csoportokra osztja őket. A következő fejezetben ezekre a szándékokra a termelészövetségek megalakításával válaszol.

Az a forma, amelyben az államnak támogatnia kellene ezt a törekvést, megkülönbözteti Lassalle megközelítését, amely állami kölcsönökön keresztül történő segítségnyújtást javasol, Ketteler

megközelítésétől, amely alapvető szemléletváltást követel. Ebben a hatodik fejezetben világossá válik, hogy Ketteler a társadalmi struktúrákat is bevonja elemzésébe, de a megoldásokat leválasztja róluk. Ennek ellenére Ketteler fokozatosan eltolja szemléletét „a rendszerváltoztató szociális reformtól az egyéni intézkedésekre összpontosító, a modern gazdaságot és társadalmi rendet elvben elismerő szociálpolitika felé” (Iserlohn 1987, 8-11).

Ebben az összefüggésben meghatározó szerepet játszik Aquinói Tamáson alapuló tulajdondefiníciója is, amennyiben Ketteler a természetjogban megalapozott, megváltoztathatatlan jogokat tulajdonít az embernek. Az állami finanszírozás legitimitása így megkérdőjeleződik, hiszen az emberek tulajdonáról az állam rendelkezik (Grebing 2007, 51-52). A 7. fejezet a munkásosztály támogatásának „valódi eszközeiről” szól. Különös hangsúlyt kap a karitatív intézmények létrehozása, a családok védelme, az egyház tanításain keresztül történő valódi nevelés, a közösség működése és végül a termelőszövetkezetek támogatása. Ketteler a „gyakorlati eszközöket a munkásosztály megsegítésére” (Ketteler 1890, 119) csak magában az egyházban látja. Felismerte azonban, hogy a pusztán szemléletváltás önmagában nem elegendő a munkások társadalmi helyzetének megváltoztatásához. Írásában a probléma megoldását még nem magában a struktúrákban látja, bár már egyértelműen azonosítja és elemzésébe bevonja azokat.

Marx nem volt elragadtatva attól, hogy egy egyházi személy a munkások pártjára állt. Hiszen vallotta a vallás a nép ópiuma, hogy a bajaitól megszabaduljon. Marx szerint a vallás a polgári kapitalista világban a tömegek számára a nyomorúságuk elviselésének általánosan vigasztaló és igazoló alapja. Az egyház az ember önmagától való elidgenedésének szent formája. (MEM 1 378). Marx elképzelése szerint Kettelernek a korabeli társadalomban betöltött szerepe az uralkodó osztály tulajdonképpen jóindulatú, de közömbös csoportjainak összefogása lett volna. Miközben a reményteleneket a túlvilággal vigasztalja. És ezzel tudja stabilizálni a polgári kapitalista társadalmi rendszert. Ketteler ráébresztette a munkásságot az önálló szerveződés lehetőségére és szükségességére. Elindította a szakszervezeti tömörüléseket, hogy fellépjenek a gyártulajdosnosokkal szemben. Ennek során nem harccal, hanem tárgyalások útján lehetett volna rendezni a viszonyokat. A legtöbb országban ez így történt, és nem a marxi módon kezdetben. Az állam szabályozta a munkajogot és a szociális ellátás kérdéseit. Lehetővé vált a szakszervezeti mozgalom is.

Egy másik német gondolkodó Jürgen Habermas szerint. “A jogilag intézményesített bérautómia a reformpolitika alapjává vált , és az osztályharcot állami szinten társadalmi békévé alakította.” Így alakult ki például Németországban a szociális piacgazdaság. Jürgen Habermas a második világháború utáni időszak egyik vezető társadalomelméletírója és filozófusa Németországban, Európában és az

Egyesült Államokban, rendkívül termékeny újságíró, valamint a német politikai kultúra liberalizációjának élharcosa. Gyakran a frankfurti iskola második generációs teoretikusának bélyegzik, bár a frankfurti iskolához való kötődése csak egy a meglehetősen összetett kötődések és hatások közül, és félreérthető. Ez a bejegyzés Habermas háttérének, korai és átmeneti munkáinak - köztük a nyilvánosságról alkotott befolyásos koncepciójának - összefoglalásával kezdődik, majd részletesen tárgyalja három fő filozófiai projektjét: társadalomelméletét, az erkölcs diskurzuselméletét (vagy „diskurzusetika”), valamint a jog és a demokrácia diskurzuselméletét. Ezután rövidebben kitér Habermas módszertanára és filozófiai keretére (racionális rekonstrukció és posztmetafizikai gondolkodás), alkalmazott politikaelméletére, amely a nemzeti identitás és a nemzetközi jog kérdéseire összpontosít, végül pedig a vallásról szóló legújabb munkáira (.

Más volt a helyzet Kelet Európában, ahol a kommunista rezsimok 1917-től, majd a II. világháborút követően alakították a történelmet. Mégis ezekben az országokban Marx történelemfilozófiája alapján nem alakulhatott volna ki a kommunizmus. Marx logikája szerint a kapitalizmus a történelem nélkülözhetetlen szakasza, amelyen át kellett volna mennie ezeknek az országoknak, mielőtt a tőkekoncentráció és a munkásság elidegenedése megvalósul. Majd lesz egy pont, ahol a fejlődés átcsap kommunista forradalomba. Ez nem történt meg azokban az országokban, ahol Marx elmélete szerint ennek meg kellett volna történnie. Viszont Oroszországban, ahol ez bekövetkezett nem volt jelen a kapitalizmus, hanem a feudális viszonyok voltak a jellemzők.

A tizennégy sikeres esetből kiindulva alapvetően hat olyan esetet különböztetünk meg (Oroszország, Kína, Észak-Vietnam, Jugoszlávia, Albánia és Kuba), ahol a kommunista forradalom alapvetően egy olyan helyi folyamat volt, amelyben a szóban forgó ország népe vagy annak egy része jelentős tömeges részvétellel vett részt; és az a nyolc (Mongólia, Észak-Korea, Lengyelország, Bulgária, Románia, Magyarország, Csehszlovákia és Kelet-Németország), ahol a forradalom, bár hatalomra juttatott egy helyi kommunista pártot és egy pártállamot hozott létre az általános kommunista modell szerint, szovjet katonai megszállás alatt zajlott (a csehszlovák kivétel, ha alaposabban megvizsgáljuk, csak részleges).

Természetesen az erőltetett forradalomnak hosszabb története van a szovjet politikai gyakorlatban. Nagyon korai kezdeteit például Grúzia 1921-es erőszakos elfoglalásáig és szovjetizálásáig lehet visszavezetni. A három balti állam és a kelet-lengyelországi területek szovjetizálása 1939-1941-ben a szovjet katonai megszállás körülményei között. minden bizonnyal további ilyen eseteket jelentenek, bár mindegyiknél az erőltetett forradalom együtt járt az államba való tényleges beolvasztással. Szovjetunió állami struktúrájába (Tucker 1974).

Tehát a történelem nem Marxot igazolta. A 20. lehetővé vált több nyugati országban, hogy a munkásság jólétben kezdett élni.

Az 1 táblázat a termelés felfutását jelzi.

1 táblázat a gyártási termelés indexszámai a világban.

Évek	A világ	USA	Németo.	Egyesült Királyság	Franciao.	Szovjetunió	Olaszo.	Japán
1913	100	100	100	100	100	100	100	100
1920	93,2	122,2	59	92,6	70,4	12,8	95,2	176
1921	81,1	98	74,7	55,1	61,4	23,3	98,4	167,1
1922	99,5	125,8	81,8	73,5	87,8	28,9	108,1	197,9
1923	104,5	141,4	55,4	79,1	95,2	35,4	119,3	206,4
1924	111	133,2	81,8	87,8	117,9	47,5	140,7	223,3
1925	120,7	148	94,9	86,3	114,3	70,2	156,8	221,8
1926	126,5	156,1	90,9	78,8	129,8	100,3	162,8	264,9
1927	134,5	154,5	122,1	96	115,6	114,5	161,2	270
1928	141,8	162,8	118,3	95,1	134,4	143,5	175,2	300,2
1929	153,3	180,8	117,3	100,3	142,7	181,4	181	324
1930	137,5	148	101,6	91,3	139,9	235,5	164	294,9
1931	122,5	121,6	85,1	82,4	122,6	293,9	145,1	288,1
1932	108,4	93,7	70,2	82,5	105,4	326,1	123,3	309,1
1933	121,7	111,8	79,4	83,3	119,8	363,3	133,2	360,7
1934	136,4	121,6	101,8	100,2	111,4	437	134,7	413,5
1935	154,5	140,3	116,7	107,9	109,1	533,7	162,2	457,8
1936	178,1	171	127,5	119,1	116,3	693,3	169,2	483,9
1937	195,8	185,8	138,1	127,8	123,8	772,2	194,5	551
1938	182,7	143	149,3	117,6	114,6	857,3	195,2	552

Forrás: Kahle and Kennedy, P. 1988 299 p.

És a termelés felfutása mellett megjelentek a jóléti elemek is főként a század második felében.

Azoban egyértelművé vált, hogy a 20. század integrált fogyasztói társadalma, és annak jóléte nem tartható fenn sokáig. Ezt nemcsak a filizófia erősíti meg, hanem a szakértők és politikusok is. A globalizáció eredményei miatt a nemzetállamok háttérbe fognak szorulni. A tőke olyan országokba áramlik, ahol alacsonyabbak a munkaerő költségei. Továbbá olyan helyekre, ahol a tőkét kevésbé korlátozza az állam. Emiatt az országok olyan helyzetbe kerültek, hogy versenyeznek a tőkékért.

2. táblázat a befektetések átlagos hozama különböző országokban 2020-ban.

Ország	A befektetés átlagos éves összhozama a következő öt évben
USA	15.38%
Indonézia	14.80%
Argentína	14.60%
Tajvan	14.03%
India	13.64%
EAE	13.62%
Brazília	13.33%
Thájföld	13.02%
Dél Afrika	12.67%
Kína	12.25%
Chile	12.20%
Mexikó	11.99%
Lengyelország	11.19%
EK	11.08%
Oroszország	11.07%
Szingapúr	10.93%

Ország	A befektetés átlagos éves összhozama a következő öt évben
Portugália	10.66%
Dánia	10.62%
Hong-kong	10.28%
Dél Korea	10.15%
Spanyolország	10.03%
Belgium	9.69%
Kanada	9.55%
Svédország	9.23%
Hollandia	9.06%
Ausztrália	8.94%
Németország	8.40%
Franciaország	8.31%
Ausztria	8.04%
Olaszország	7.93%
Svájc	6.96%
Japán	5.96%

Forrás: Statista 2020 <https://www.statista.com/study/82471/global-investor-study-2020/>

A nemzetközi beruházások miatt sokminden érdektelenné vált az országok számára. Munkabértartíffák, munkajogi védelem és egyetértési jog, valamint erős szoviális állam. Új jelszó lett a szociális terhek csökkenés a dereguláció.

Új társadalom van kialakulóban. Az új társadalom hálózatokból áll. A globális pénzügyi piacok elektronikus hálózatokra épülnek, amelyek valós időben dolgozzák fel a pénzügyi tranzakciókat. Az internet számítógépes hálózatok hálózata. A különböző médiumokat globális/lokális kapcsolatban összekötő elektronikus hipertext kommunikációs produkciós stúdiók, szerkesztőségek, számítógépes információs rendszerek, mobil átviteli egységek és egyre interaktívabb küldő és vevő hálózatokból épül fel. A globális gazdaság pénzügyi tranzakciók, termelési helyszínek, piacok és munkaerő-állományok hálózata,

amelyet a pénz, az információ és az üzleti szervezet működtet. A hálózati vállalkozás, mint az üzleti szervezet új formája, cégek vagy cégek alegységeinek hálózataiból áll.

amelyek egy üzleti projekt végrehajtása köré szerveződnek. Az irányítás az intézményi döntéshozatal különböző szintjei közötti, információs hálózatokkal összekapcsolt artikulációra támaszkodik. A legdinamikusabb társadalmi mozgalmak pedig az interneten keresztül kapcsolódnak össze a városban, a megyében és a világban.

A hálózatok azonban a társadalmi szerveződés nagyon régi formája. A történelem során azonban a hálózatoknak jelentős előnyei és egy jelentős problémája is volt. Előnyeik a rugalmasság és az alkalmazkodóképesség, ezek a tulajdonságok elengedhetetlenek a feladatok kezeléséhez egy olyan változékony és változékony világban, mint a miénk. A probléma a hálózatok beágyazott képtelensége volt arra, hogy egy kritikus méret felett kezeljék a komplexitást. A hálózatok történelmileg hasznosak voltak a személyes interakciók, a szolidaritás és a kölcsönös támogatás szempontjából. De rosszul teljesítettek az erőforrások mozgósításában és abban, hogy ezeket az erőforrásokat egy adott feladat végrehajtására összpontosítsák. A nagy, központosított apparátusok általában felülmúlták a hálózatokat a háború vezetésében, a hatalom gyakorlásában, a szimbolikus uralomban és a szabványosított tömegtermelés megszervezésében. A hálózatok versenyképességének ezt a jelentős korlátját azonban a hálózatok új fejlesztésével sikerült leküzdeni. Információs/kommunikációs technológiák fejlődésével, amelyeknek az internet a megtestesítője. Az elektronikus kommunikációs rendszerek lehetővé teszik a hálózatok számára, hogy decentralizálják és adaptálják a feladatok végrehajtását, miközben összehangolják a célt és a döntéshozatalt. Ezért a rugalmasság a teljesítmény feláldozása nélkül érhető el. A hálózatok - a verseny révén - kiváló teljesítőképességük miatt fokozatosan felszámolják a központosított, hierarchikus szervezeti formákat sajátos tevékenységi területükön (Castells 2000).

Összefoglalás

A társadalmi kérdésekre nyitott gondolkodásnak szükséges a materialista szemlélettől elszakadni, és a keresztény szemléleten megújulva újragondolni a megoldási irányokat, hogy a szegénység felszámolása eredményesebb legyen.

Források

- [1] Brehmer, K. (2009). Wilhelm Emmanuel von Ketteler (1811–1877) Arbeiterbischof und Sozialethiker. Auf den Spuren einer zeitlosen Modernität. Regensburg.
- [2] Castells, M. (2000). Toward a sociology of the network society. *Contemporary sociology*, 29(5), 693-699.

- [3] Granieczny, A. Die Arbeiterfrage und das Christentum - Der Arbeiterbischof Wilhelm Emmanuel von Ketteler letöltve <https://www.sozialdemokratie-rlp.de/dokumente/die-arbeiterfrage-und-das-christentum.html> 2024.09.14.
- [4] Grebing, H. (2007). Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Von der Revolution 1848 bis ins 21. Jahrhundert. Berlin.
- [5] Iserloh, E. (2000). Ketteler. In: Krause, Gerhard & Müller, Gerhard (Hg.). Theologische Realenzyklopädie. Band 18: Katechumenat/Katechumenen – Kirchenrecht (109–113). Berlin.
- [6] Iserloh, E. (2000). Ketteler. In: Krause, Gerhard & Müller, Gerhard (Hg.). Theologische Realenzyklopädie. Band 18: Katechumenat/Katechumenen – Kirchenrecht (109–113). Berlin.
- [7] Kahle, L. R., & Kennedy, P. (1988). Using the list of values (LOV) to understand consumers. *Journal of Services Marketing*, 2(4), 49-56.
- [8] Ketteler, W.E.von F. (1890). Die Arbeiterfrage und das Christentum letöltve <https://archive.org/details/diearbeiterfrage00kettuoft/page/n3/mode/2up> 2024.09.14..
- [9] Marx R. (2009). A Töke. Szent István Társulat Budapest, 2009
- [10] Möhring-Hesse (2006). Soziale Frage. In: Kasper, Walter (Hg.). *Lexikon für Theologie und Kirche*. Band 9: San – Thomas (756–758). Freiburg u.a.
- [11] Sieder, R. (1987). *Sozialgeschichte der Familie*. Frankfurt a. M.
- [12] Statista. A befektetés átlagos éves összhozama a következő öt évben. letöltve https://mybrand.schroders.com/m/1de75953df32620b/original/Schrodersgis2020_full-report_ENG.pdf 2024.09.14.
- [13] Tucker, R. C. (1974). Communist revolutions, national cultures, and the divided nations. *Studies in Comparative Communism*, 7(3), 235-245.